

УДК 33

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/182-11>**Кононенко Л.В.**кандидат економічних наук, доцент,
Херсонський державний аграрно-економічний університет, м. Кропивницький
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5698-5003>**Kononenko Lesia**

Kherson State Agrarian and Economic University, Kropyvnytskyi

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ

Стаття присвячена дослідженню теоретичних і методичних засад стратегії розвитку підприємств агропромислового комплексу в сучасних умовах та розробці рекомендації щодо її формування. Методика дослідження заснована як на загальнонаукових так і спеціальних методах дослідження, а саме: логічного узагальнення, системному, індукції, дедукції, аналізу, синтезу, класифікації, групування тощо. У ході дослідження встановлено, що основне і незмінне завдання сільського господарства – це забезпечення функціонування соціуму в умовах перманентних змін. Доведено, що функціонування сільського господарства забезпечує життєздатність і здоров'я населення та цілісність соціально-економічної системи. Зазначено, що незважаючи на багатofункціональність підприємств агропромислового комплексу, основним видом їх економічної діяльності є безпосередньо виробництво сільськогосподарської продукції. Обґрунтовано, що стратегія розвитку підприємств агропромислового комплексу повинна сприяти розвитку всіх форм господарювання, проте найбільша увага повинна бути зосереджена на формуванні стратегії розвитку малих підприємств агропромислового комплексу.

Ключеві слова: сталий розвиток, безпека країни, малі підприємства, доходи сільського населення, соціум.

THE DEVELOPMENT STRATEGY OF THE AGRICULTURAL INDUSTRIAL COMPLEX OF UKRAINE: THE CURRENT STATUS AND THE DIRECTION OF OPTIMIZATION

The article is devoted to the study of the theoretical and methodological foundations of the strategy for the development of enterprises of the agro-industrial complex in modern conditions and the development of recommendations for its formation. The research methodology is based on both general scientific and special research methods, namely: logical generalization, systematic, induction, deduction, analysis, synthesis, classification, grouping, etc. Enterprises of the agrarian sector not only ensure food, ecological and economic security of the country, but also perform important socio-economic functions related to the development of rural areas; environmental protection; sustainable development, etc. Despite the large-scale destruction of agricultural infrastructure, the mining of fields and the reduction of production volumes, leading experts claim that the agro-industrial complex is and will be the leading industry of Ukraine. In the context of making strategically important decisions regarding the development of enterprises of the agro-industrial complex, its capabilities are of primary importance. Today, the agro-industrial complex of Ukraine, like most EU countries, is represented by large, medium and small forms of business. The formation of a high-quality agricultural system is possible thanks to the symbiosis of economic entities of various organizational and legal forms and sizes and rural residents. In the agro-industrial complex of Ukraine, small business is dominant, which determines its importance for the country. It is he (in contrast to large agricultural formations) that is oriented towards the domestic market, and therefore it is thanks to him that the standards of living in the countryside are maintained, and the country's food security is ensured. It is the small enterprises of the agro-industrial complex that are the main source of employment and, accordingly, the income of the rural population. In the course of the research, it was established that the main and constant task of agriculture is to ensure the functioning of society in conditions of permanent changes. It has been proven that the functioning of agriculture ensures the viability and health of the population and the integrity of the socio-economic system. It is noted that despite the multifunctionality of the enterprises of the agro-industrial complex, the main type of their economic activity is directly the production of agricultural products. It is substantiated that the strategy for the development of enterprises of the agro-industrial complex should contribute to the development of all forms of business, but the greatest attention should be focused on the formation of the strategy for the development of small enterprises of the agro-industrial complex.

Key words: sustainable development, national security, small businesses, incomes of the rural population, society.

JEL classification: Q10, D51

Постановка проблеми. Підприємства аграрного сектора не тільки забезпечують продовольчу, екологічну та економічну безпеку країни, а й виконують важливі соціально-економічні функції, які пов'язані з розвитком сільських територій; охороною довкілля; сталим розвитком тощо. Незважаючи на масштабні руйнування сільськогосподарської інфраструктури, мінування полів та зниження обсягів виробництва, провідні експерти стверджують, що агропромисло-

вий комплекс є і буде провідною галуззю України [2]. За підсумками 2021 року, частка агропромислового комплексу становила 10,6% національного ВВП [7]. Крім того, аграрний сектор є одним з основних бюджетотутворюючих секторів національної економіки та посідає найбільшу питому вагу у загальній структурі експорту України, що дозволяє забезпечувати валютні надходження [4]. Таким чином, саме агропромисловий комплекс є найбільш перспективним напрямом струк-

турної відбудови національного господарства після завершення воєнних дій. Формування ефективної стратегії розвитку агропромислового комплексу України потребує ідентифікації наявних проблем і розробки напрямів їх вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням стратегії розвитку підприємств, у тому числі і агропромислового комплексу, присвятили свої праці такі вчені, як: Ю. Лопатинський, Т. Лункіна, Ю. Лупенко, М. Малік, В. Мамчур, Л. Мармоль, В. Месель-Веселяк, О. Дудзяк, П. Саблук, І. Свиноус, А. О. Шпикуляк, В. Яценко та багато інших дослідників. Водночас сучасні виклики, трансформаційні процеси, які обумовлені цифровізацією, глобалізацією та необхідність відродження країни після завершення воєнних дій, залишаються допоки що малодослідженими. Саме тому, на нашу думку, не можна стверджувати про остаточне вирішення вказаної вище проблеми.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає в узагальненні теоретичних і методичних засад, розробці рекомендацій щодо формування стратегії розвитку підприємств агропромислового комплексу в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. В контексті прийняття стратегічно важливих рішень щодо розвитку підприємств агропромислового комплексу першочергове значення мають саме його можливості.

Сьогодні агропромисловий комплекс України як і більшості країн ЄС, представлений великими, середніми і малими формами господарювання. Як правило, великі підприємства є провідниками науково-технічного прогресу в агропромисловому комплексі. Проте, саме малі сільськогосподарські підприємства забезпечують підвищення рівня добробуту на селі. Формування якісного аграрного устрою можливо завдяки симбіозу господарюючих суб'єктів різних організаційно-правових форм і розмірів (які повинні мати соціально рівні можливості доступу до виробничих ресурсів, фінансів, ринкової інфраструктури, техніко-технологічних і організаційних інновацій тощо) та сільських жителів (які як власники виробничих ресурсів повинні отримувати адекватні вигоди від будь-якої форми участі в ефективному господарюванні та як члени суспільства – мати можливість мешкати у соціально розвиненому і екологічно чистому середовищі).

В агропромисловому комплексі України малий бізнес є домінуючим, що обумовлює його значення для країни. Саме він (на відміну від великих агроформувань) орієнтований на внутрішній ринок, а отже саме завдяки йому підтримуються стандарти життя в сільській місцевості, забезпечується продовольча безпека країни. Саме малі підприємства агропромислового комплексу є основним джерелом зайнятості, а відповідно і доходів сільського населення. Розвиток підприємств агропромислового комплексу відіграє вирішальну роль у розвитку національної економіки держави в цілому. Це пов'язано з важливістю сільського господарства для забезпечення соціуму, що обумовлює відповідні цілі (рис. 1).

Основне і незмінне завдання сільського господарства – це забезпечення функціонування соціуму. При цьому методи вирішення цього завдання перманентно змінюються, що пов'язано із розвитком соціально-економічного соціуму.

Підприємства аграрного сектора є системно важливим елементом суспільства. Функціонування сільського господарства забезпечує життєздатність і здоров'я населення та цілісність соціально-економічної системи.

Аграрна політика є пріоритетною у соціально-економічній політиці держави. Основними цілями функціонування підприємств аграрного сектора є стійкий розвиток сільських територій, підвищення зайнятості і рівня життя сільського населення; зростання конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції на основі фінансової стійкості і модернізації сільського господарства, прискореного розвитку його пріоритетних підгалузей; збереження і відтворення земельних і інших природних ресурсів, які використовуються у сільському господарстві.

Сільське господарство є специфічним, воно суттєво відрізняється від інших секторів економіки. Крім виробництва безпосередньо сільськогосподарської продукції (продукти харчування, корм для тварин, сировина для текстильної і шкіряної промисловості, тощо) підприємства сільськогосподарського сектору виконують інші функції (охорона зовнішнього середовища, розвиток сільських територій, забезпечення сталого розвитку, соціальна, тощо).

Сьогодні на міжнародному рівні визнається багатофункціональність сільського господарства (Multifunctionality of Agriculture). Сутність багатофункціональності сільського господарства полягає у тому, що сільське господарство є підсистемою складної природно-соціально-економічної системи. Тобто, концепція багатофункціональності сільського господарства відображає єдність функцій сільського господарства, а саме взаємозв'язках економічної, соціальної та природо-екологічної сфер. Підприємства цих сфер здійснює відтворення ресурсного потенціалу. Отже, багатофункціональність підприємств сільського господарства розглядається відповідно до конкретних характеристик сільськогосподарського виробництва, до наявності різних відтворювальних сільським господарством продуктів функціонування галузі як товарного, так і нетоварного характеру. Так, в Угоді Світової Організації Торгівлі (СОТ) (англ. World Trade Organization, WTO) про сільське господарство, зазначено, що сільськогосподарська діяльність не тільки забезпечує виробництво сільськогосподарської продукції, що реалізується на ринку, але створює суспільні товари та послуги, які є «зовнішніми ефектами виробництва» [9]. Тобто сільськогосподарська діяльність взаємопов'язана з екологічними, соціальними та іншими сферами. Отже, в Угоді СОТ про сільське господарство підкреслений взаємозв'язок між сільським господарством і продовольчою безпекою; охороною довкілля; сталим розвитком.

Питання, пов'язані із сільським господарством були важливою складовою переговорного процесу щодо вступу України до СОТ. Основною метою успішного завершення цих переговорів було «забезпечення належного рівня підтримки агропромислового комплексу країни та створення умов для конкурентоспроможності вітчизняного сільськогосподарського виробника після вступу до СОТ» [9]. Відповідно до Угоди СОТ про сільське господарство, країни, які приєднуються до Світової Організації Торгівлі, беруть на себе

Рис. 1. Дерево цілей сільського господарства в національній соціально-економічній системі

певні зобов'язання щодо «державної підтримки сільського господарства, доступу до ринку сільськогосподарських і продовольчих товарів, експортної конкуренції тощо» [9].

Україна, як і всі члени Світової Організації Торгівлі, не має обмежень на програми внутрішньої підтримки сільського господарства (консалтинг, маркетингові послуги, створення інфраструктури, розбудову сучасної системи технічних стандартів тощо).

Сьогодні актуальним є реформування механізму надання державної підтримки підприємствам аграрного сектору відповідно до принципів СОТ. Відповідно, пошук шляхів щодо удосконалення підтримки сільського господарства є одним із основних напрямів співпраці департаменту доступу до ринків та взаємодії з СОТ із відповідними структурними підрозділами Мінагрополітики» [9].

Функціонування і розробка системи багатофункціонального сільського господарства, як і будь-яка складна система, передбачає виникнення і подолання багатьох протиріч – між функціями і структурою системи, між її різними функціональними модулями, між окремими функціональними рівнями структури, конфлікти на різних рівнях між функціями і структурою тощо. Основою цих протиріч є протиріччя між цілями системи, що є невід'ємною складовою багатофункціональних

задач. Саме суперечливість цілей призводить до суперечностей на функціональному рівні. Таким чином, системний характер багатофункціонального сільського господарства обумовлює наступні положення:

- функції сільського господарства реалізуються на основі єдиного обмеженого ресурсного потенціалу, що призводить до суперечностей при його використанні;
- реалізація однієї або декількох функцій призводить до необхідності збільшення або зменшення дії інших;
- суперечності, які обумовлені впливом зовнішнього середовища;
- суперечності між функціями мають динамічний характер.

Все вищезазначене обумовлює особливості функціонування підприємств аграрного сектору. Проте, незважаючи на системний характер багатофункціонального сільського господарства, «основним видом економічної діяльності, який створює базу для всіх інших, є безпосередньо виробництво сільськогосподарської продукції» [1].

Підприємства, що задіяні в аграрному секторі, функціонують в різних сферах. Проте всім ним притаманні певні особливості функціонування, а саме: здебільшого вони «представлені малими підприємствами, територіально віддалені від центрів цивілізації (ринку

праці, податкових служб, Internet - ресурсів тощо) та не мають можливості мати у своєму штаті висококваліфікованих працівників» [3].

Особливості функціонування підприємств аграрного сектора обумовлені насамперед специфікою сільськогосподарського виробництва. Так, сама сільськогосподарська діяльність пов'язана з високими ризиками, що обумовлено залежністю від природно-кліматичних умов та із специфікою використання біологічних активів. Крім того, біологічні об'єкти характеризуються різноманіттям; технологічні процеси у сільському господарстві є достатньо складними; підконтрольні параметри розподілені на великій площі.

Висновки. Основне і незмінне завдання сільського господарства – це забезпечення функціонування соціуму в умовах перманентних змін, які обумовлені розвитком соціально-економічного соціуму. Функціонування сільського господарства забезпечує життєз-

датність і здоров'я населення та цілісність соціально-економічної системи.

Підприємства агропромислового комплексу мають суттєву специфіку, що суттєво відрізняє їх від підприємств інших секторів економіки. Крім виробництва безпосередньо сільськогосподарської продукції, підприємства агропромислового комплексу виконують низку інших функцій, що обумовлено їх багатофункціональністю. Проте, основним видом економічної діяльності підприємств агропромислового комплексу є безпосередньо виробництво сільськогосподарської продукції.

Перспективна стратегія розвитку підприємств агропромислового комплексу насамперед повинна сприяти розвитку всіх форм господарювання: великих, середніх і малих. При цьому найбільшу увагу слід зосередити саме на формуванні стратегії розвитку малих підприємств агропромислового комплексу. Саме цьому і будуть присвячені наші подальші дослідження.

Список використаних джерел:

1. Hrosul, V., Kruhlova, O., Mkrtychyan, T., Zubkov, S., & Timchenko, O. (2021). Enterprise integration and formation of cluster structures in the field of food sector. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, vol. 7(2), pp. 119–140. DOI: <https://doi.org/10.51599/are.2021.07.02.07>.
2. Урядовий кур'єр. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/silke-gospodarstvo-pid-chas> (дата звернення: 25.11.2022).
3. Kononenko, L., Atamas, O., Nazarova, H., Selishcheva, E., & Kononenko, S. (2022). Optimization of small agricultural producer's taxation by creating innovative-integrated structures. *Scientific Horizons*, vol. 25(6), pp. 100–110. URL: <https://sciencehorizon.com.ua/uk/journals/tom-25-6-2022/optimizatsiya-opodatkovannya-dribnotovarnogo-silskogospodarskogo-virobnika-shlyakhom-stvorenniya-innovatsiyno-integrovanikh-struktur> (дата звернення: 25.11.2022).
4. Дерій Ж. В., Галицький О. М. Стратегія удосконалення інноваційно-інвестиційної державної політики щодо розвитку аграрного виробництва в Україні. *Український журнал прикладної економіки*. 2017. Т. 2. № 4. С. 6–16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ujae_2017_2_4_3 (дата звернення: 25.11.2022).
5. Месель-Веселяк В. Я., Федоров М. М. Стратегічні напрями розвитку аграрного сектору економіки України. *Економіка АПК*. 2016. № 6. С. 37–49.
6. Саблук П. Т. Основні напрями удосконалення державної аграрної політики в Україні. *Економіка АПК*. 2011. № 5. С. 3–16.
7. Сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 15.10.2022).
8. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року; за ред. Ю. О. Лупенка, В. Я. Месель-Веселяка. Київ: ННЦ ІАЕ, 2012. 218 с.
9. Угода СОТ про сільське господарство. № 981_005, від 15.04.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_005#Text (дата звернення: 25.11.2022).

References:

1. Hrosul, V., Kruhlova, O., Mkrtychyan, T., Zubkov, S., & Timchenko, O. (2021). Enterprise integration and formation of cluster structures in the field of food sector. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, vol. 7(2), pp. 119–140. DOI: <https://doi.org/10.51599/are.2021.07.02.07>.
2. Uriadovyi kurier. Available at: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/silke-gospodarstvo-pid-chas> (accessed: 25.11.2022).
3. Kononenko, L., Atamas, O., Nazarova, H., Selishcheva, E., & Kononenko, S. (2022). Optimization of small agricultural producer's taxation by creating innovative-integrated structures. *Scientific Horizons*, vol. 25(6), pp. 100–110. Available at: <https://sciencehorizon.com.ua/uk/journals/tom-25-6-2022/optimizatsiya-opodatkovannya-dribnotovarnogo-silskogospodarskogo-virobnika-shlyakhom-stvorenniya-innovatsiyno-integrovanikh-struktur> (accessed: 25.11.2022).
4. Derii Zh. V., Halytskyi O. M. (2017) Stratehiia udoskonalennia innovatsiino-investytsiinoi derzhavnoi polityky shchodo rozvytku ahrarnoho vyrobnytstva v Ukraini [Strategy for improvement of innovation and investment state policy regarding the development of agricultural production in Ukraine]. *Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky*, vol. 2 no. 4. pp. 6–16. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ujae_2017_2_4_3 (accessed: 25.11.2022).
5. Mesel-Veselyak, V. Ya. and Fedorov, M. M. (2016). Stratehichni napriamy rozvytku ahrarnoho sektoru ekonomiky Ukrainy [Strategic directions of development of the agrarian sector of the Ukrainian economy]. *Ekonomika APK*, vol. 6, pp. 37–49.
6. Sabluk, P. T. (2011). Osnovni napriamy udoskonalennia derzhavnoi ahrarnoi polityky v Ukraini [Basic directions of improvement of the state agrarian policy in Ukraine]. *Ekonomika APK*, vol. 5, pp. 3–16.
7. Sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. (2021). Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed: 15.10.2022).
8. Lupenka Yu. O., Mesel'-Veselyaka V. Ya. (2012) Stratehichni napriamy rozvytku silskogo gospodarstva Ukrayiny na period do 2020 roku [Strategic directions of development of agriculture of Ukraine for the period till 2020]. NNCz IAE. Kyiv.
9. Uhoda SOT pro silske gospodarstvo. № 981_005, vid 15.04.1994 [WTO agreement on agriculture. No. 981_005, 15.04.1994]. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_005#Text (accessed: 25.11.2022).